
MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNDƏ MEMORIAL ABİDƏLƏRİN HEYKƏLTƏRAŞLIQDA ROLU

Memorial heykəltəraşlıq monumental heykəltəraşlığın ən maraqlı plastik növlərindən biridir. Dünya incəsənətində memorial heykəltəraşlığın yaranma tarixinə nəzər salsaq, onun nə qədər dərin köklərə, sonsuz hədudlara malik olduğunu şahidi olarıq.

Orta əsrlərdə Azərbaycanın özünəməxsus şəkildə formalaşan memorial abidələr mədəniyyəti demək olar ki, daş plastika ilə sıx bağlı idi. Əsasən qoç və at fiqurlarında mövcud olan memorial abidələrimiz yonma texnikası, quruluş forması, ölçüləri, üzərindəki yazı və təsvirlərinə əsasən yayıldığı bölgələrə görə dəyişirdi. Memorial abidələrin qoç və at fiqurları ilə bağlılığı o dövrdəki türk tayfalarının bu heyvanlara sitayışı, totem kimi istifadə etmələri, bərəkət və qələbə simvolu olaraq qəbul etmələri ilə izah olunur.

Əsrlər boyu mövcud olan daş plastika mədəniyyəti getdikcə dəyişərək XVIII-XIX əsrlərdə stelalarla, sənduqələrlə əvəz olunmağa başladı.

XX əsrdə Azərbaycanda mövcud olan memorial abidələrin xarakteri və əhəmiyyəti əsaslı surətdə dəyişərək bu dövrdə yaranan abidələr daha çox Rusiyanın təsirindən dolayı Qərb mədəniyyətinin təsiri altında formalaşmağa və inkişaf etməyə başladı.

Beləliklə, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 27 avqust 1948-ci il 680 nömrəli sərəncamının birinci bəndində Bakının dağlıq hissəsində yerləşən, Yasamal rayonu ərazisində ümumi dəyəri 180 min rubl olan Fəxri Xiyabanın tikintisinə 1948-ci ildə başlanılmasını, bura Azərbaycanın elm və mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələrinin on ikisinin məzarının köçürülməsi və eləcə də görülcək işlərin 1949-cu ilin birinci yarısında yekunlaşdırılması nəzərdə tutulmuşdu.

Azərbaycan dövlətinin müstəqillik əldə etməsindən sonra Fəxri Xiyabana xüsusi diqqət yetirilməyə başlandı. Burada yer alan memorial abidələrin plastik tutumunda və bədii ifadə xüsusiyyətlərində, materiallara bədii-texniki münasibətdə də duyulası dəyişikliklər baş verməyə başlamışdı. Bu pro-

sesdə ərsəyə gətirilən plastik nümunələrin mahiyyət və miqyasca daha da dəyişildiyini, haradasa park heykəltəraşlığı ilə səsleşən bədii tutum aldığını qeyd etmək lazımdır. Hətta müəyyən mənada yeni abidələrdə memoriallıq funksiyasının bir qədər azaldığını da deyə bilərik.

Əlavə edək ki, müstəqillik dövründə dövlətin imkanlarının artması burada həm də bərpa-yeniləmə işlərinin aparılmasına imkan yaratmışdır. Onlarla baxımsız qalan məzarlara abidələr qoyulması həyata keçirilmiş, daşlar təzələnmiş, köhnələri yeniləri ilə əvəz olunmuşdu. Bununla belə hələ indinin özündə də bəzi problemlər qalmaqdadır. Belə ki, burada uyuyan bəzi görkəmli şəxsiyyətlərin məzarlarına hələ də bədii görkəm verilməmişdir. Bu mənada Fuad Əbdürrəhmanov, Şövkət Ələkbərova, Nəbi Xəzri, Əliağa Vahid və s. kimi görkəmli şəxsiyyətlərin məzarlarının bədiilikdən uzaq tutumda qalmaları təəssüf doğurur.

Müstəqillik dövrünün memorial abidələri çoxcəhətliliyi, kompozisiyanın müəkkəb bədii xüsusiyyətlərə malik olması ilə fərqlənir. Əgər indiki durumu sovet dönəmi ilə müqayisə etsək, onda əvvəllər daha çox akademik-realist ənənələrə tapınan memorial heykəltəraşlığın, sonralar daha müstəqil və dərin plastikaya və müasir bədii xüsusiyyətlərə meyl göstərdiyini deməliyik.

Əgər sovet dövründə ərsəyə gətirilən memorial abidələrdə onun yaradıcıları müəyyən çərçivə daxilində fəaliyyət göstərirdilərsə, ideoloji asılılıq aradan götürüləndən sonra belə əsərlərin bədii həlli bəzən müəllifin, bəzən də mərhumun yaxınlarının arzuladığı bədii biçimdə, görmək istədikləri detal və atributlarla vəhdətdə həyata keçirilirlər.

Fəxri Xiyabanın yaradılmasından sonra (1948) burada yer almış abidələrin bu günə kimi ifadə olunan bədii tutumuna nəzər yetirsək, adi steladan tutmuş ən mücərrəd formalı plastik tutumlara qədər rast gəlməyin mümkünlüyünü dilə gətirmək olar. Müxtəlif lövhələr, baryeflər, qorelyeflər, portretlər və ən nəhayət, dairəvi heykəllər Fəxri Xiyabanda qararlaşan qəbirlərin əsas məna-məzmun daşıyıcılarıdır.

Memorial heykəltəraşlıq sahəsində çalışan heykəltəraşlar müstəqillik dövründə heç bir ideoloji basqısı altında olmadan yeni biçimdə, yeni formada əsərlər ərsəyə gətirməyə başladılar. Sovet dövründə püxtələşmiş Ömər Eldarov, Əhməd Salikov, Albert Mustafayev, Aslan Rüstəmov, Arif Qaziyev, Qorxmaz Sücəddinov və s. kimi peşəkar heykəltəraşların sırasına müstəqillik dövründə daha fəal memorial yaradıcılıqla məşğul olan Natiq Əliyev, Akif Əsgərov, Xanlar Əhmədov, Zeynalabdin İsgəndərov, Cəlil Qaryağdı, Hüseyn Haqverdi, Azad Zeynalov, Fuad Cəfərov, Azad Əliyev kimi heykəltəraşların adları siyahıya əlavə olundu.

Bu heykəltəraşların hər biri müstəqillik dövründə öz dəsti-xətlərinə məxsus müxtəlif həlli, bir-birini təkrarlamayan memorial abidələr yaratmışdılar. Onların arasında Azərbaycanın görkəmli heykəltəraşı, akademik Ömər Eldarovun adını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Onun memorial heykəltəraşlıq sahəsində həm sovet, həm də müstəqillik dövründə olan yaradıcılığı çox məhsuldar və özünəməxsusdur. Realizm üslubunda yaradıcılığını davam etdirən sənətkarın müstəqillik dövründə yaratdığı əsərlər sırasında monumentallığı ilə duyulan memorial abidələri böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Heykəltəraşın Fəxri Xiyabanda yerləşən abidələri sayı gəlməsə də xüsusi ilə yazıçı Süleyman Rəhimovun (1991), dramaturq Şıxəli Qurbanovun (1994), akademik Zərifə xanım Əliyevanın (1995), müğənni Rəşid Behbudovun (1996), akademik Həsən Əliyevin (1998), akademik Ziya Bünyadovun (2000), yazıçı Yusif Səmədoğlunun (2001), akademik Fəraməz Maksudovun (2001), şair Süleyman Rüstəmin (2001), bəstəkar Tofiq Quliyevin (2002), bəstəkar Əhməd Cövdət Hacıyevə (2003), Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin (2004), müğənni Müslüm Maqamayevin (2009), rəqqasə Əminə Dilbazinin (2011) və s. bu kimi görkəmli şəxsiyyətlərin qəbirüstü abidələri öz unikal kompozisiya həlli ilə digərlərindən seçilir.

Ömər Eldarovun yaratdığı memorial abidələr arasında yaratdığı ən məsuliyyətli və böyük işlərindən biri müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu, Azərbaycan Respublikasının keçmiş prezidenti Heydər Əliyevin abidəsidir. 2004-cü ildə ərsəyə gələn abidənin memarı Rasim Əliyevdir. Bu abidə memarlıq və heykəltəraşlıq baxımından uğurlu sintez təşkil etməklə, tam şəkildə bir-birini tamamlayır. Bu memorial abidə öz-özlüyündə bir memarlıq kompleksi təşkil edir desək, yanılmarıq. Burada landşaft memarlığından məqsədyönlü şəkildə istifadə olunmuşdu. Alman memarlarının hazırladığı təpə abidənin arxa hissəsində ucalmaqla həm funksional, həm fon, həm də estetik xarakter daşıyaraq, heykəlin “oxunmasında” xüsusi rol oynayır. Qranitdən hazırlanmış üç metrlik bu əzəmətli heykəldə ümummilli lider ayaq üstə təsvir olunmuşdu. Bu fiqur göz önündə həminin tanıdığı, iti və ciddi baxışlı, iradəli və qətiyyətli, vaxtında ən vacib qərarları qəbul edə bilən dövlət rəhbərinin obrazını canlandırır. Bununla yanaşı heykəltəraş həm də genişqəlblı, diqqətci, söhbətci və yaradıcı insanı təsvir edə bilmişdir. Ulu öndəri çox yaxından tanıyan Ömər Eldarov bu əsərdə Heydər Əliyevin bütün bu keyfiyyətlərini xarakterizə etməyə müvəffəq olmuşdur.

Müəllif obrazı ayaq üstə, qürurlu və ciddi təsvir etməklə ona təntənəlilik vermişdir. Sanki Ümummilli liderimiz Azərbaycan Respublikasının Dövlət

himmni dinləyir. Obrazda bir qədər statiklik müşahidə olunsa da burada gizli-daxili bir dinamika müşahidə olunur. Bütün bu ciddi keyfiyyətləri özündə birləşdirən obraz həm də güclə sezilən təbəssümlə diqqəti cəlb edir. Heykəltəraş bu psixoloji nüansı verməklə, Heydər Əliyevin həyatdan köçməsinə baxmayaraq, onun ayağa qaldırdığı Azərbaycan xalqının gələcəyinə xəyali inamının obraza mənəvi rahatlıq bəxş etdiyini göstərmək istəmişdir.

Kompozisiyada obrazın əyilməz vüqarı, cəsarətli baxışları çox təbii və həyatı işlənmişdi. Sənətkar bu əsərində böyük yaradıcı qüvvəyə və möhtəşəm zəkaya malik insan obrazını hərtərəfli, tam şəkildə açmağa müvəffəq olmuşdur.

Heydər Əliyevin abidəsinin arxasındakı qranitdən hazırlanmış Azərbaycan Respublikasının xəritəsi də rəmzi xarakter daşıyır. Heykəlin Vətən xəritəsinin önündə durması, onunla birlik təşkil etməsi, bu sarsılmaz vəhdətin Azərbaycanı uğurlara aparacağına, Heydər Əliyevin xalqla birliyinə işarə olmaqla, çox məntiqli bədii tapıntı sayıla bilər.

Abidənin kürsüsü də maraqlı tərzdə işlənmişdir. Burada kürsünün (h-100 sm) üzərində parfirdən işlənmiş qızılgülləri görmək mümkündür. Parfir işlənmə texnikasına görə çox mürəkkəb material olmasına baxmayaraq, müəllif bu qızılgülləri işləməklə, həm Heydər Əliyevin sevdiyi qızılgülləri onun məzarı başında həkk etmiş, eyni zamanda abidə qoyulana qədər bura gələn ziyarətçilərin, xalqın sevgini də əks etdirmişdir.

Xanlar Əhmədovun Fəxri Xiyabanda yerləşən memorial abidələrində yaratdığı dəst-xətti aydın seçilir. Miqyas və mütənasiblik, kompozisiya və siluet, ətrafla qarşılıqlı uyarlıq- bütün bunlar onun yaratdığı abidələrin ifadəli olmasının əsas bədii xüsusiyyətlərini təşkil edir. Heykəltəraş nəzərdə tutduğu əsərin kompozisiya və formasına, ideya və məzmununa uyğun gələ bilən obrazlar yaradır, sifət cizgilərinə xüsusi diqqət yetirərək çatdırmaq istədiyi fikri və hərəkəti yüksək bədiiiliklə əks etdirə bilmişdir.

Müəllifin Fəxri Xiyabanda yerləşən, diqqəti cəlb edən, ən tutumlu işlərindən biri də milli azadlıq hərəkatının lideri, Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin sədri və Azərbaycan Respublikasının ikinci prezidenti (1992-1993) Əbülfəz Elçibəyin memorial abidəsidir. 2006-cı ildə ərəşəyə gələn və memarı Cəfər Qiyasi olan bu abidənin maraqlı kompozisiya həlli var. Heykəltəraşa və memara ayrılan sahədə, onlar milli liderin varlığını əyaniləşdirə biləcək bir məkan yaratmışdılar.

Abidənin kompozisiyası (ümumi sahəsi 450x900 sm) üç əsas hissədən təşkil olunmuşdur: ayaq üstə duran tunc bütöv (h-300 sm) fiqurdan, milli li-

derin arxasında olan, xalqı simvolizə edən steladan və sinə daşından ibarətdir. Abidə bütünlüklə qırmızı mərmərdən işlənmişdir.

Memorialın mərkəzində çox maraqlı tərzdə həll olunan və diqqət cəld edən liderin üst-üstə müxtəlif ölçülərə malik (I kürsü-10sm, II kürsü -30sm) sinə daşı yerləşir. Sinə daşının üzərində Azərbaycan Respublikasının səkkizguşəli rəmzi təsvir olunmuşdu. Burada hər guşənin içində milli liderin soyadı, doğum və ölüm illəri yazılmışdı. Ulduzun içində isə Azərbaycanın qədim rəmzləri olan buta ornamentlərindən istifadə olunmuşdu. Sinə daşını şaquli surətdə tamamlayan abidə xüsusilə maraqlıdır. Burada milli liderin tuncdan tökülmüş heykəli (h-300 sm) bir-birinin üstünə qoyulmuş 50 sm-lik mərmər və 20 sm-lik kürsü üzərində yerləşdirilmişdir. Heykəlin arxa hissəsindəki stelada (h-400 sm) heykəltəraş yenə də stalaktitlərə müraciət etmiş, onun vasitəsi ilə stelanı ön və arxa hissələrə ayırmışdır. İkinci hissədə Azərbaycanın dövlət rəmzlərindən, ay-ulduzdan istifadə olunmuşdu. Burada ay-ulduz və hündür olmayan kürsünün üzərində milli liderin adı və soyadı qızıl suyu ilə yazılmışdı.

Müəllif Əbülfəz Elçibəyin heykəlini ən xarakterik bədii-psixoloji plastik tutumda vermişdir. Ayaq üstə duran, əllərini haçalanmış vəziyyətdə qarşısında saxlayan və xəyallara dalan, amma mübariz baxışlarını irəliyə tikən milli lider, sanki Azərbaycanın gələcəyini düşünür. “Əbülfəz bəyin sakit və səmimiyyət dolu duruşu, nəhayətsiz arzuların işığına zillənmiş baxışları, çarpazlaşan əllərinin səciyyəvi birliyi heykəltəraşın təqdimatında bizi haqqını almış bir şəxsiyyətlə üz-üzə qoyur” [3, s.13].

Üzün xarakterik cizgiləri onun şəxsiyyətinin bütövlüyünü ifadə edir. Heykəltəraş qəhrəmanın ciddi simasında mürəkkəb hisslər qammasını bacarıqla verə bilib. Obrazın mənəvi gücü və müdrikliyin açılması bu portretə uyğunla həll olunmuşdu və bununla da heykəltəraş obrazın fikirlərinin genişliyini, vüsətini göstərməyə çalışmışdır. Portretin plastik dili sadə, sakit və eyni zamanda da ciddidir. Portretə xarakterin psixoloji açılışına xüsusi diqqət yetirilməsi, obrazın ziyalılığı və demokratikliyi, mətin iradəli və insaniliyin daha qüvvətlə nəzərə çarpması heykəltəraşın uğurudur.

Azərbaycanın özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən heykəltəraşlarından biri də Azad Əliyevdir. Onun yaradıcılığı mövzu, üslub, forma-biçim baxımından özünəməxsusdur.

Yaradıcılığındakı forma-biçim cəhətdən bir-birindən fərqlənən istiqamətlərdə çalışmaq və bu işlərin öhdəsindən məharətlə gəlmək, heç şübhəsiz heykəltəraşın çoxşaxəli istedadının təzahürüdür.

Azad Əliyevin memorial heykəltəraşlıq sahəsində məhsuldar çalışan heykəltəraşlardan hesab olunur. Fəxri Xiyabanda və eyni zamanda Bakı şəhərinin müxtəlif məzarlıqlarında yerləşən bir neçə qəbirüstü abidələrin müəllifi olmaqla yanaşı heykəltəraş, müraciət etdiyi obrazların cəlbedici, yaddaqalan və realist-plastik görüntülərini verməyə nail olmuşdur.

Fəxri xiyabanın girəcəyində ucaldılan möhtəşəm memorial abidələrdən biri də Azad Əliyev tərəfindən icra olunan Azərbaycanın xalq şairi Xəlil Rza Ulutürkün heykəlidir. Abidənin (1995) ətraf mühitə uyğunlaşdırılmış bədii həlli, kompozisiyanın dinamik və ekspressiv plastikası heykəltəraşın ən uğurlu tapıntılarındanıdır.

Memarlıq baxımından yaxşı həll olunan abidənin düzbucaqlı sahəsi (530sm x 280sm) qırmızı mərmər plitələrlə düzülmüşdü. Memorialın baş tərəfində şairin natural ölçüdə hazırlanmış tunc fiquru (h-180sm) dayanır.

Hər zaman çılğın çıxışları və odlu-alovlu şerləri ilə tamaşaçıların yaddaşında iz buraxan şair, elə abidəsində də bu tutumda- od püskürən çıxışını gerçəkləşdirən anda təsvir olunmuşdu. Əlindəki yazılı vərəqləri oxuya- oxuya yerə səpələyən şairin obrazı gərgin və ekspressiv hərəkətdə verilərək, abidənin mühüm əhəmiyyət kəsb edən emosional qayəsini gücləndirmiş, ətrafa psixoloji təsirini artırmışdır.

1990-cı illər hadisəsinə ürək ağrısıyla yanaşan həssas qəlbli, vətənpərvər şairin xalqının ağır günlərinə tab gətirə bilmədiyi o gərgin hissləri, heykəltəraş ən kiçik detalına kimi obrazda sona qədər əks etdirə bilmişdir. Şairin az qala hədəqəsindən çıxan gözləri, coşqunluğu sayəsində dalğalanan saçları, var gücü ilə sıxdığı yumruğu, onun möhkəm iradəsinin, yenilməzliyinin, əzmkarlığının göstəriciləridir. Abidədə böyük ustalıqla verilən bu keyfiyyətlər insanı cəlb etmək, ovsunlayıcı plastikası ilə öz təsiri altına salmaq gücündədir. Ən başlıcası monumentallığı birmənalı olan abidədə müəllif qarşısına qoyduğu ən vacib yaradıcı məsələyə- böyük şairin dərin və çoxqatlı psixoloji xarakteristikasını plastik tutuma çevirməyə nail olmuşdur.

Yaradıcılığında monumental memorial abidələrin xüsusi yer tutduğu heykəltəraşlardan olan Natiq Əliyevin bu sahədə fəaliyyəti kifayət qədər məhsuldar olmuşdur. O, memorial heykəltəraşlıq sahəsinə hələ tələbəlik illərində müraciət etmişdir.

Müəllifin həm Fəxri Xiyabanda yaratdığı bütöv fiqurlu heykəlləri, büst və relyefləri, eyni zamanda müxtəlif şəxsiyyətlərə həsr olunmuş xatirə lövhələri öz dəst-xəttinə, işlənmə tərzinə görə seçilir.

Natiq Əliyev, Bakı şəhərində 20-dən artıq memorial lövhənin və eləcə də birinci və ikinci Fəxri Xiyabanda bir çox görkəmli şəxsiyyətlərin qəbirüstü abidələrinin müəllifidir.

Natiq Əliyevin forma-biçimindən asılı olmayaraq bütün memorial abidələri funksiyasının daşdığı məna-məzmun yükünə müvafiq, ətrafına təsir etmək gücündədirlər. Müəllif formasından və miqyasından asılı olmayaraq hər bir abidənin obrazlı həllini tapa bilmiş və onları professional bədii şərhini çatdırmağa nail olmuşdur. Onun hər bir abidəsində obrazların daxili yaşantıları, hiss və duyğuların plastika rəngarəngliyində ifadə olunan ekspressiyası və dinamika tamaşaçıya xoş təəssürat bağışlayır. Tamaşaçı bu abidələrə baxmaqdan usanmır, əslində cansız olan plastika nümunələri ilə “dialoq” qura bilir. Buna səbəb müəllifin obrazların daxili hiss və həyəcanlarını inandırıcı təqdimatıdır.

Bu mənada şair Bəxtiyar Vahabzadənin (memarı Valeri Məmmədov) ekspressiv və dinamik həll olunmuş memorial abidəsinin (2010) bədii xüsusiyyətlərini qeyd etmək olar.

Əsərdə məşhur “Gülüstan” poemasının müəllifinin yaradıcı ehtirasını - vətəndaş harayını duymaq çətin deyil. “Obraz özü-özlüyündə sanki odalov püskürür. Şairin duruşu, hərəkətləri və incəliklərinə qədər işlənmiş üz ifadəsi onu həmişəki kimi dərin və təsirli hisslər keçirdiyindən xəbər verir. Yeri gəlmişkən deyək ki, bu abidə ilə müqayisədə şair Cabir Novruzun obrazı daha sakit tutumludu. Lakin bu statikliyə baxmayaraq obrazın içində bir dinamika var. Obrazın yorğun görünməsinə baxmayaraq, şairin üzündəki doğma vətənə olan sevgi ifadəsi sanki heykəli hərəkətə gətirməkdə, ona daxili dinamika verməkdədir”. [2, s. 100-105]

Görkəmli Azərbaycan heykəltəraşı Cəlil Qaryağdının ailəsində dünyaya göz açan Cəlil Qaryağdı da atası kimi öz yaradıcılığında memorial heykəltəraşlığa da yer ayırmışdır. Lakin onların yaradıcılıq üslubları heç də bir-birlərinə yaxın deyildir. Cəlil Qaryağdı daha çox akademik-realistik üslubda, Cəlil Qaryağdı isə müasir dövrün tələblərinə cavab verən və öz yaradıcı təfəkkürünün təzahüründən çıxış edirdi. Heykəllərin memarlıq abidəsi ilə sintez təşkil etməsi və ya abidələr də həndəsi fiqurlardan istifadə olunması Cəlil Qaryağdının yaradıcılığındakı memorial abidələrin özünəməxsus bədii xüsusiyyətlərindəndir.

Cəlil Qaryağdının Fəxri Xiyabanda iki memorial abidəsi yerləşir. Onlardan biri 2001-ci ildə hazırlanan, atası Cəlil Qaryağdının digəri isə şair Qabilin memorial abidəsidir. Cəlil Qaryağdının abidəsi Fəxri Xiyabanda qoyulmuş kompozisiya həllinə görə seçilən ən baxımlı işlərdən biridir. İlk olaraq

abidənin bütünlüklə qara qranitdən ibarət olmasını qeyd etmək lazımdır və bu heç də səbəbsiz deyildir. Həndəsi fiqurları və abidənin qrafikliyi üzə çıxarmaq, eyni zamanda təbiət hadisələrindən qorunması (məsələn ağaclardan düşən kölgə abidənin oxunmasına mane ola bilərdi) kimi ilkin vəzifələr müəllifin məqsədlərindən idi.

Üç həndəsi uzunsov stela (yan bloklar 220sm, orta blok 215sm) bloklardan ibarət olan abidənin mərkəzindəki stelada Cəlal Qaryağdının profildən böyük ölçüdə portreti işlənmişdir. Heykəltəraşın məhz bu cür kompozisiyaya müraciət etməsi təsadüfi deyildir. Vaxtı ilə Cəlal Qaryağdı öz obrazını şarj formasında yaratmış və onu memorial abidəsində öz əksini tapmasını vəsiyyət etmişdi.

Onun bu vəsiyyətini həyata keçirən oğlu Cəlil Qaryağdı bu işin öhdəsindən uğurla gəlmişdir. Ankyor (kəsib götürmək) texnikasında işlənən bu abidə böyüdülmüş formada olan cizgiləri özündə çox effektiv şəkildə əks etdirir. Burada bir-iki əsas xəttin təsvir olunmasına baxmayaraq, elə məhz bu xətlərdə Cəlal Qaryağdının bütün xarakterik cizgiləri tamaşaçıların gözü önündə canlanır. Təbəssüm... Təbəssüm Cəlal müəllimin ən vacib cizgilərindən idi ki, onu başqa cür təsəvvür etmək də olmurdu. Bu mənada memorialda ifadə olunan bu təbəssüm Cəlal Qaryağdının abidəsinə canlılıq, pozitivlik və əsas cizgi gətirən elementlərdəndir.

Müstəqillik dövründə ərəşəyə gələn memorial abidələr hər baxımdan diqqətəlayiq və zövq oxşayandır. Məqalədə yalnız monumental dairəvi abidələrə nəzər salınsa da, bu dövrün müasir avanqard, simvolik, konstruktiv, sərbəst kompozisiya tipli abidələri də diqqətdən kənar deyildir. Öz forma və biçim həllinə görə Fəxri Xiyabanın ümumi görünüşünə yeni aura qatan bu tip kompozisiyalı memorial abidələr getdikcə geniş vüsət alır.

Açar sözlər: memorial, müasir, abidə, kompozisiya, forma, qranit.

ƏDƏBİYYAT

1. Seyidəhmədli G. Natiq Əliyevin yaradıcılığında memorial abidələr. // "Mədəniyyət dünyası". Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti. XXVI bur. Bakı, 2013. s. 100-105.
2. Seyidəhmədli G. Xanlar Əhmədovun yaradıcılığında memorial abidələr. Azərbaycan Xalça muzeyi. Təsviri və Dekorativ-tətbiqi sənət məsələləri, 2014, № 2, s. 18-25.

3. Сеидахмедли Г. Мемориальная скульптура Омара Эльдарова. // Язык, культура, этикет в современном полиэтническом пространстве. Материалы III Международной научной конференции. – Нальчик, 2013. с. 235-240.
4. Новрузова Дж. Некоторые вопросы развития мемориальной скульптуры Азербайджана // Известия Академии Наук Азербайджанской ССР. Серия литературы, языка и искусства, 1970, №4, с. 51-56.

Гюнель Сейидахмедли (Азербайджан)

**Роль мемориальных памятников в скульптуре
в период независимости**

В статье говорится о роли мемориальных памятников в скульптуре Азербайджана периода независимости, и рассматривается несколько мемориальных скульптур, расположенных в Аллее почетного захоронения в Баку. Анализу подвергаются мемориальные скульптурные произведения ведущих мастеров, таких как Омар Эльдаров, Натик Алиев, Ханлар Ахмедов и др., отличающихся своей продуктивной творческой деятельностью.

Ключевые слова: мемориальный, современный, памятник, композиция, форма, гранит.

Gunel Seyidahmadli (Azerbaijan)

Role of memorials in a sculpture during independence

In the paper is spoken about a role of memorials in a sculpture of Azerbaijan within independence, regarded as some memorial sculptures located in Honorable Avenue in Baku.

The memorial sculptural products of the conducting foremen, such as Omar Eldarov, Natik Aliyev, Khanlar Ahmadov and others, are studied seriously who distinguish by the productive creative activity.

Key words: memorial, modern, monument, composition, form, granite.